

Наталія МУРМИЛА

*аспірант кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка,*

викладач, Тернопільський фаховий коледж харчових технологій і торгівлі

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ НА ТЕРИТОРІЇ
ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Актуальність дослідження полягає в тому, що нові явища економічного та соціального життя, які мали місце в українських землях на початку XIX ст., а саме створення єдиного внутрішнього ринку, розвиток інфраструктури та активізація товарно-грошових відносин, поява нових міст, зростання кількості підприємств, модернізації процесу виробництва призвели до активізації торговельних відносин. Осередком української торгівлі були міста, в яких спостерігався найінтенсивніший обіг товарів. З плином часу торгівля помітно впливала на економічне та громадське життя міст [2, с.16].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Росії відбувалися реформи, які вплинули на всі сфери економічного та суспільно-політичного розвитку держави. Це стосувалося практично всіх регіонів імперії, у тому числі Київської, Подільської та Волинській губернії. Проте основою економіки залишалося сільське господарство. Російська імперія у той період займала перше місце у світі з виробництва сільськогосподарської продукції. У 1861 р. у Росії відмінили кріпацтво і у європейській частині імперії середньорічні збори зернових постійно зростали, а також розвивалися такі галузі як винокурна борошномельна та цукрова промисловість. Саме у цей період виникають торговельні відносини [5, с.106].

Напередодні Першої світової війни у Російській імперії відбувалося інтенсивне розширення внутрішнього ринку. Важливим засобом у посиленні міжрегіональних економічних зв'язків виступала внутрішня торгівля у містах, яка на той час зазнала значних перетворень. Її характеризували не лише зростаючі обсяги товарообороту, але і особливості географічного розміщення торгових центрів. Причини полягали у перерозподілі продуктивних сил у зв'язку з розвитком важкої промисловості, а також розташування населених пунктів неподалік залізничних магістралей і річкових пароплавних шляхів сполучення. Господарська спеціалізація Правобережної, Лівобережної та Південної України сприяла злиттю окремих територіальних ринків в єдиний всеукраїнський, який перебував під впливом загальноросійського, але мав власні самобутні риси [2, с.16].

Основним у внутрішній торгівлі Правобережної України був продаж зерна та борошна. Починаючи з 50-х рр. XIX ст., основна частина хліба з Правобережної України йшла на експорт, що дорівнювало 2,5% щорічного врожаю. Основний хліб продавали на місцевих і внутрішньому ринках, переробляли на горілку, а також постачали для армії. Статистичні дані вказують, що 40% хліба припадало на Правобережну Україну (пшениці – 57%), понад 38% – на південні губернії та близько 22% – на Бессарабію. Товари харчової промисловості збувались на близьких і віддалених ринках країни. Розвиток залізничного, морського і річкового транспорту забезпечив безпосередній вихід їм у Центральну Росію, Білорусію, Прибалтику, Царство Польське, Кавказ, Сибір, Далекий Схід [1].

Історик Москалюк М. вказує, що соціально-економічні перетворення другої половини XIX ст. вплинули на розвиток внутрішньої торгівлі, а головними формами організації цього виду діяльності Правобережної України була ярмаркова, базарна та постійна стаціонарна торгівля. Важливу роль у

внутрішній торгівлі відігравали базари. Базари являлися однією із форм основних та постійних економічних зв'язків між містом і селом [4, с. 6373].

Певній спеціалізації широкомасштабних торговельних операцій сприяв розвиток буржуазних відносин. На найголовніші центри збуту хліба (основної торговельної продукції) перетворилися такі міста: в Київській губернії – Умань, Біла Церква, Ржищів, Богуслав, Златопіль, Липці, Сквиря; у Волинській – Ковель, Ратне, Острог, Корець, Луцьк, Дубно, Житомир, Устилуг, Берестя; в Подільській – Могилів, Балта та інші [2, с.11].

Неабияке значення для зовнішньої торгівлі відігравав залізничний транспорт. В 1865 р. була побудована перша залізниця в Україні – Одеса – Балта, яка була значним торговим центром Подільської губернії. З Одеського порту відправлялася продукція, що вироблялась переважно в Південно-Західному краї (вовна, хліб, сало, насіння, тощо) [1].

Історик Лень А. дослідив, що значну роль відіграла Україна в зовнішній торгівлі Російської імперії. Саме через українські порти та сухопутні митниці проходила велика кількість іноземних товарів, що знаходили збут як на Україні, так і у російських губерніях. Одна частина іноземних виробів безпосередньо йшла на поповнення товарів у купецькі крамниці, а інша – продавалася оптом на українських ярмарках. Напередодні Першої світової війни з України вивозилося за межі імперії товарів на суму 368,6 млн крб., а завозилося – на 106,2 млн крб., і у загальному експорті Росії в цей час Україна становила майже 26, а в імпорті – 11,5 %. Аналіз зовнішньої торгівлі показує, що Росія на світовому ринку була в переважній більшості постачальником сировини, причому лєвова частка належала сільськогосподарській сировині. Цукор був однією із важливих складових експорту, саме цей продукт збувався у різні періоди в різні регіони, а також, вивозився за кордон, в основному, у Фінляндію. З метою підтримки винокуріння відбувалося також експортування спирту за кордон за межі імперії. Значна кількість спирту вивозилася з Правобережної України [1].

Важливою статтею експорту Волинської губернії була горілчана промисловість. Згідно статистичних даних у 1900 р. вивіз спирту з губернії за кордон становив 90 % його загальноросійського експорту, а у 1914 р. відбувався потужний експорт хмелю з території Російської імперії в Німеччину, Бельгію, а звідти – в Англію. Одним із головних завдань хмелярів було об'єднання всіх хмелярів імперії для продажу цієї продукції за кордон великими партіями. Хміль із Волинської губернії постачався також і в Австрію та Німеччину, а саме в міста Нюрнберг і Заац [3].

Напередодні Першої світової у формуванні всеукраїнського ринку відігравав Київ. Саме з цього міста в різні регіони вивозилися бакалійні, галантерейні, москательні, аптекарські, гумові, металеві та скляні вироби, а також книги, папір, канцелярське приладдя та предмети домашнього побуту [2, с.17].

Отже, напередодні Першої світової війни в Україні відбувається активний розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі, а основними центрами торгівлі були міста, значення і роль яких лише зростала. Значну роль відіграла Україна в зовнішній торгівлі Російської імперії, з правобережжя експортувалися такі товари харчової промисловості як цукор, горілка, хміль та інші товари. Основним у внутрішній торгівлі Правобережної України був продаж зерна та борошна. Відзначається роль залізничного транспорту у торговельних відносинах України.

Список використаних джерел

1. Богатчук С. Внутрішньо-торгівельні відносини на Правобережній Україні в кінці XIX ст. URL: http://www.apfn-hournal.in.ua/archive/57_2022/part_1/3.pdf (дата звернення: 2.11.2023)
2. Гуржій О. Торгівля в Південній Україні: організація товарообігу та людський потенціал (кінець XVIII – початок XX ст.). Київ, Інститут історії України НАНУ, 2017. 155 с.
3. Лень А. Особливості збуту продукції харчової промисловості України на зовнішні ринки в другій половині XIX – на початку XX ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Len_Andrii/Osoblyvosti_zbutu_produktsii_kharchovoi_promyslovosti_Ukrainy_na_zovnishni_rynky.pdf? (дата звернення: 2.11.2023)
4. Москалюк М. Внутрішня торгівля в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. *Київська старовина*. 2007. № 4. С. 63–73.
5. Цецик Я.П. Соціально-економічні відносини Волині. *Чорноморський вісник*. Випуск 9. 2014. 238с.